

## ПЪРВОТО ОРГАНИЗИРАНО ЧЕСТВАНЕ НА ПОДВИГА НА ХАДЖИДИМИТРОВАТА ЧЕТА НА ВРЪХ БУЗЛУДЖА

Чавдар Ангелов

---

### THE FIRST ORGANIZED CELEBRATION OF THE ACHIEVEMENT OF THE HADZHI DIMITROV'S SQUAD ON BUZLUDZA PEAKS

Chavdar Angelov

**Abstract:** *The study presents the main moments of the birth of the idea, the preparation and implementation of the first organized celebration of the feat of Hadzhi Dimitar and his chetniks on the Mount Buzludzha after the liberation of Bulgaria. In the course of the exposition, the role of the members of the „Iskra“ Student Group in Kazanlak as the initiator of the event was clarified. The contribution of the teachers from the Kazanlak Men's Three-Class School and other public figures from the City of Roses and the region has been clarified in the realization of the first of its kind commemorative ceremony dedicated to the Buzludzha Epic. The first commemorative gathering at Buzludzha and the decision of the attendees at the event, who paid tribute at the site where Hadzhi Dimitar fell, to build a monument to the glorious Voivode and his chetniks.*

**Keywords:** *Hadzhi Dimitar, celebration, commemorative gathering, attendees.*

Преклонението пред паметта на видни дейци на българското национално-освободително движение и тържественото отбелязване на бележити дати и събития, свързани с многовековната борба на българския народ срещу Османската империя, възниква като практика в първите следосвобожденски години. Организирани по инициатива на отделни лица, обществени организации или държавни институции, тези чествания постепенно заемат важно място в българския празничен календар и имат съществено значение за патриотичното възпитание на българския народ. В условията на наложеното с Берлинския договор териториално статукво на Балканите и свързаното с него изкуствено разделение на българите от двете страни на Стара планина, отдаването на почит пред делото на Георги Раковски, Васил Левски, Христо Ботев, Любен Каравелов, Ангел Кънчев и други революционни и просветни дейци бързо се превръща в

средство за пропагандиране и легитимиране на справедливата борба на българския народ за възстановяване на накърненото национално единство [**Народний глас**, бр. 89, 30 май 1880; бр. 289, 12 май 1882; **Славянин**, бр. 1, 1 юли 1881; бр. 25, 12 дек. 1881; бр. 29, 16 ян. 1882; бр. 30, 23 ян. 1882; бр. 37, 13 март 1882; бр. 44, 8 май 1882; **Братство**, бр. 11 – 12, 15 ян. 1882; **Независимост**, бр. 33, 3 февр. 1882]. Този процес засяга и отбелязването на годишнини, свързани с имената на войводите Хаджи Димитър Асенов и Стефан Караджа и на отделни моменти от легендарния поход на предвожданата от тях обединена чета през лятото на 1868 г.

Настоящото изследване представя основните етапи от зараждането на идеята, подготовката и осъществяването на първото организирано честване на подвига на Хаджи Димитър и неговите четници на връх Бузлуджа. В хода на изложението е изяснена ролята на членовете на казанлъшката Ученическа дружина „Искра“ като инициатори на това събитие. На база наличните извори е уточнен приносът на преподавателите от Казанлъшкото мъжко трикласно училище и други общественици от Града на розите и региона за реализиране на първата по рода си възпоменателна церемония, посветена на Бузлуджанската епопея. Проучването е изградено върху архивни материали от фондовете на Държавен архив (ДА) – Стара Загора. При неговото съставяне са използвани публикации, обнародвани в някои от излизалите през разглеждания период вестници и списания, достъпните научни трудове и спомени на участници в събитията, посветени на развитието на обществено-политическия живот в Княжество България и Източна Румелия в началото на 80-те години на XIX в.

Дързостта и себепотрицанието, с които предводеният от Хаджи Димитър и Стефан Караджа революционен отряд се опълчва на турската власт и публикуваните по страниците на тогавашния български и чуждестранен печат описания на сраженията на четата и героичната смърт на Хаджи Димитър на връх Бузлуджа, оставят дълбок отпечатък в съзнанието на тогавашните българи [**Македония**, бр. 34, 20 юли 1868; бр. 35, 27 юли 1868; бр. 36, 3 авг. 1868; **Дунавска зора**, бр. 37, 5 авг. 1868; **Народност**, бр. 36, 28 юли 1868]. Това в най-голяма степен се отнася до представителите на българската революционна емиграция, за които името на родения в Сливен революционер се превръща в легенда и пример за подражание и саможертва в името на българското освобождение. Доказателство за това са създадените и обнародвани на страниците на емигрантската преса през следващите години текстове на стихотворения и народни песни, обезсмъртяващи подвига на българските революционери<sup>1</sup>. Към тях трябва да бъде добавена и публикуваната през лятото

---

<sup>1</sup> Става дума за стихотворенията „Два орла“, „Минуването на Хаджи Димитра през Дунав“ и „На Кара-Исинските херои“ [**Дунавска зора**, бр. 38, 25 авг. 1869;

на 1872 г. драма на Любен Каравелов „Хаджи Димитър Ясенов“ [Гетова, Ел. 2016, с. 404]. Без съмнение, за създаването на култа към личността на бузлуджанския герой в най-голяма степен допринася поетът Христо Ботев, който през 1873 г. публикува в издавания от него вестник „Независимост“ прочутото си произведение „Хаджи Димитър“ [Независимост, бр. 47, 11 авг. 1873].

За да пресекат всякакви бъдещи революционни прояви на българското население, турските власти се разправят брутално с Хаджидимитровата чета и всеки, осмелил се да подпомогне нейните действия. Телата на загиналите в сраженията четници са поругавани, а техните отсечени и набити на колове глави са разнасяни из градове и села за ужас и назиждане на българското население<sup>2</sup>. Повечето заловени бунтовници са осъдени на смърт чрез обесване и са публично екзекутирани през паметното лято на 1868 г. по площадите на Русе, Котел, Ловеч, Свищов, Търново, Казанлък и Стара Загора [Маркова, З. 1990, с. 159 – 178]. Малка част от попадналите в ръцете на турците четници са изпратени на дългогодишно заточение в малоазийската крепост-затвор Сен Жан д'Акр [Дюлгерова, В. 1988, с. 74–79; Минчева, Т. 2019, с. 211–212].

Извършените репресии целят да всеят страх у поробеното население и да покрият със забрава имената на българските революционери. Независимо от това, през следващите години се намират добри българи, които запазват жив спомена за бузлуджанските герои. Един от тях е извършилият опелото и погребението на телата на Хаджи Димитър и неговите другари свещеник Иван Стоянов от с. Хасът (дн. гр. Крън, община Ка-

---

бр. 39, 31 авг. 1869; **Отечество**, бр. 20, 5 дек. 1869; **Славянско братство**, кн. 1, 1877, с. 8 – 9] и народната песен „Песента на Стефан Караджа“ [Свобода, бр. 28, 4 май 1870].

<sup>2</sup> Очевидец на тази страшна картина е Добри Керестелиев от с. Шипка. Години по-късно той разказва, че в дните след сражението на връх Бузлуджа турците носят „набочени на пръти главите на избитите четници. Как се гавреха с главите! С тях удряха по портите на дворовете, слагаха им в устата цигари да пушат, ритаха ги и търкаляха из дюкяните и по мегдана“ [Казанлъшка искра, бр. 382, 31 юли 1940]. Подобен е споменът за тези страшни дни и на съселани на Керестелиев Станю Гъдев: „Децата пицят по улиците на Шипка и бягат вкъщи. Майките бързо излизат из къщи, за да видят, защо децата плачат. Но що да видят? Човешки глави, набити на колове и носени от турски аскер на коне. И конете и хората са потънали в кал, вода и човешка кръв... Турски офицер се провиква: „Това са главите на вашите освободители... чувате ли селяни – това са главите на вашите, хаирсзите от Хаджи Димитровата чета. Може ли някой позна коя е главата му? Ето я, ей таз е“, натърти той, сочейки една глава, изгубила човешко подобие“ [Младежко четиво, бр. 5, 1928, с. 28].

занлък – б. м.)<sup>3</sup>. По свидетелство на учителя Гъдю Гъдев от Шипка, всяка година, в дните около поредната годишнина от бузлуджанското сражение, тайно от турската власт и нейните шпиони, сам, или придружен от верни другари, отец Иван посещава лобното място и отслужва панихида за загиналите [**Балканска зора**, 398, 19 юли 1891; **Младежко четиво**, бр. 5, 1928, с. 29].

Българската емиграция в Румъния и Руската империя също не остава равнодушна към подвига на двамата войводи и техните четници. В унисон с упорито разпространяваните през лятото и есента на 1868 г. слухове, че Хаджи Димитър е жив и подготвя ново въстание, на 26 октомври (Димитровден) в църквата „Св. Архангели Михаил и Гаврил“ в Браила е отслужен молебен за здравето на войводата и неговите другари [**Дунавска зора**, бр. 16, 1 март 1869]. Няколко години по-късно, на 5 декември 1876 г. в катедралния храм на Болград е отслужена панихида в памет на „падналите в бойта войници за славянската свобода“, между които са и Хаджи Димитър и Стефан Караджа [**Български глас**, бр. 33, 24 дек. 1876].

Освобождението на България през 1878 г. създава всички необходими предпоставки за открито почитане на Хаджията и Караджата и отбелязване на годишнините от сраженията на предвожданата от тях чета. От публикации в пресата разбираме, че през 1880 г. и 1882 г. в Оряхово, Русе и Тулча са отслужени панихиди в памет на двамата войводи [**Народний глас**, бр. 89, 30 май 1880; **Славянин**, бр. 30, 23 ян. 1882; бр. 45, 15 май 1882]. Същевременно по страниците на излизалите в Княжество България и Източна Румелия вестници, поставен в контекста на започналия в началото на 80-те години на XIX век публичен дебат за монументалното увековечаване на делото на по-видните представители на българското национално-освободително и просветно движение от предосвободенския период, започва да се обсъжда въпросът за изграждането на паметници на Хаджи Димитър и Стефан Караджа [**Марица**, бр. 412, 13 авг. 1882; бр. 432, 22 окт. 1882; **Славянин**, бр. 66, 26 февр. 1883]. В края на 1881 г. проблемът е обсъждан и от Областното събрание на Източна Румелия и Народното събрание в Княжество България [**Марица**, бр. 412, 13 авг. 1882; бр. 432, 22 окт. 1882; **Славянин**, бр. 66, 26 февр. 1883]. Конкретни намерения в тази посока заявява и Поборническо-опълченското дружество „Шипка“ в Сливен. В периода 1882 – 1883 година изграждането на монумент на популярния български национален герой в родния му град

---

<sup>3</sup> Опелото и погребението на осквернените тела на Хаджи Димитър и неговите другари е извършено на 20 юли 1868 г. (Илинден) от свещениците Иван Стоянов и Стефан Петков от казанлъшките села Хасът и Енина. Те са подпомогнати от своите съселяни Слав Гърдев, Слав Филипов, Никола Пюскюлев и Таню Дундов [**Младежко четиво**, бр. 5, 1928, с. 29].

е една от приоритетните задачи на сливенските ветерани от Освободителната война [**Народний глас**, бр. 416, 3 авг. 1883].

С голяма доза вероятност може да се приеме, че всичко това е известно в Казанлък и околните селища. Въпреки трудностите, с които жителите на опожарените и разорени по време на Руско-турската война (1877 – 1878 г.) селища от Розовата долина трябва да се справят, завръщайки се по родните места след края на военните действия, сред тях се намират добри патриоти, които открито поставят въпроса за съхраняването на спомена за бузлуджанските герои<sup>4</sup>. Подобно на други места в Княжество България и Източна Румелия, по инициатива на Христо Ваклидов<sup>5</sup> на 14 февруари 1882 г. в частично възстановения след опожаряването му по време на войната храм „Успение на Св. Богородица“ в с. Шипка е отслужена панихида в памет на „всичките мъже, които са работили за народа и са станали жертви за него“. По време на църковната служба са споменати имената на мнозина видни български революционери и просветители, сред които е и това на войводата Хаджи Димитър Асенов. След отслуже-

---

<sup>4</sup> По свидетелството на чешкия пътешественик и историк Константин Иречек, още през 1881 г. гробовете на войводата и на неговите четници, загинали в сражението на връх Бузлуджа на 18 юли 1868 г. и погребани два дни по-късно на същото място, са открити и са известни на жителите от околните населени места [**Иречек, К.** 1974, с. 17]. Тази информацията е обнародвана за първи път във вестник „Марица“ на 26 април 1883 г. и в излязлата от печат през 1888 г. книга на Иречек „Пътувания по България“, включваща неговите впечатления от обиколките му в района на Казанлък и Шипка в средата на септември 1880 г. [**Марица**, бр. 483, 26 апр. 1883].

<sup>5</sup> Христо Дочев Ваклидов, псевдоним Черновеждов (1841 г., Казанлък – 17 април 1891 г., Стара Загора) – книжовник, журналист и преводач. Първоначално учи в родния си град, след което завършва френски колеж в Цариград. Изучава печатарство в Одрин и Цариград. В началото на 60-те години на XIX век работи като учител в Стара Загора, където активно се включва в живота на местното читалище „Родина“. Редактор на вестниците и списанията „България“, „Българска пчела“, „Зорница“, „Източно време“ и „Знание“. През 1862 г. се установява в Браила, където основава акционерно печатарско дружество „Гутенберг“ и издава вестници и списания. В периода 1864 – 1872 г. работи като преводач от френски език в австрийското (австро-унгарското) консулство в Одрин. Негово дело са преводите от френски език на книгите „Електрически телеграф“, „Книжка за благонравие“, „Благонравие за децата“, „Начални алгебрични уроци“, „Скитникът евреин“ и „Кратка свещена история“. Сътрудник на списание „Български книжици“. Автор е на „Буквар за французкий език“ и „Българо-французки французко-български речник“. След Освобождението заема различни административни длъжности – окръжен управител на Стара Загора, Пазарджик, Сливен и Бургас, и инспектор в Министерството на финансите.

ния молебен за здраве шипченският общественик Христо Духовников<sup>6</sup> произнася реч, в която описва приносите на споменатите лица за извоюване на освобождението на българския народ [ДА – Стара Загора, ф. 796К, оп. 1, а.е. 1, л. 185]. В края на тази първа по рода си публична проява в Казанлъшко присъстващите избират специална тричленна комисия, която е натоварена със задачата да поднесе „зелен венец с един букет“ на гробовете на Хаджи Димитър и неговите другари на връх Бузлуджа [Независимост, бр. 42, 6 март 1882].

Въпросът за организирано отбелязване на годишнините от Бузлуджанската епопея и нейното монументално увековечаване е повдигнат за втори път няколко месеца по-късно. На 22 октомври 1882 г. на страниците на пловдивския вестник „Марица“ е публикуван текст от анонимен автор, отново жител на историческото село Шипка, който споделя своите впечатления от състоянието на лобното място на Хаджията и неговите другари. „Мене ме тръпки пронизаха днес – пише той, когато бях при гробовете на тези достойни български юнаци. Аз се просълзих над останките им от кости. Местата им не личаха; трева беше обрасла на гърдите им. Само хладен ветреца се тихо вееше!“. Видяното, определено като „черна неблагодарност – неблагодарност срамна и недопустима“, мотивира авторът да се обърне с апел към правителствата на Княжество България и Източна Румелия час по-скоро да организират кампания за набиране на средства, с които да бъде изграден паметник за героите, призовавайки всички „по-видни мъже из нашенско да се притекат на помощ за това свято и богоугодно дело“ [Марица, бр. 432, 22 окт. 1882].

Описаните инициативи на жителите на с. Шипка не остават без последиствия. В началото на 1883 г. казанлъшката Ученическа дружина „Искра“ предприема конкретни действия за организиране на първото официално честване на Бузлуджанската епопея<sup>7</sup>. Освен че се стреми да пови-

---

<sup>6</sup> Христо поп Йосифов Духовников (1 февруари 1850 г., с. Шипка, Казанлъшко – 1912 г.) – учител, търговец и общественик. Първоначалното си образование получава в родното си село. В началото на 70-те години на XIX век работи като учител в селищата на Североизточна България. В края на 1873 г. се завръща в Шипка, където продължава да практикува учителската професия. В периода 1880 – 1890 г. работи като Старозагорски окръжен горски инспектор. На проведените на 11 май и 28 септември 1886 г. избори за IV обикновено народно събрание и III Велико народно събрание е избран за народен представител от Казанлъшка околия.

<sup>7</sup> В самия край на 1881 г. пресата в Източна Румелия разпространява информацията, че „по Рождество, Василевъ и Ивановъ ден“ в Казанлък Ученическа дружина „Искра“ организира представянето на няколко театрални представления, сред които и драмата на Любен Каравелов „Хаджи Димитър“ [Народний глас, бр. 252, 23 дек. 1881].

шава нивото на образованост на своите членове, от самото си създаване дружината се старее да възпитава здрави патриотични пориви и чувство на уважение към делата на борците за народна свобода у казанлъшките ученици. Пример за това е грижата, която те проявяват към един неназован по име участник в Хаджидимитровата чета, който непосредствено след Освобождението се завръща в Казанлък от дългогодишно заточение в Диарбекир. Независимо от това, че не е известно да има заточен в посочената турска крепост-затвор сподвижник на Хаджи Димитър и по-вероятно в случая да става въпрос за човек, участвал в друга българска революционна проява срещу османската власт, неговата поява в подбалканския град веднага привлича вниманието на жадните за героични истории ученици. Влошеното здравословно състояние на страдащия от туберкулоза поборник предизвиква тяхното съчувствие. По предложение на ръководството на Ученическа дружина „Искра“ е създадена специална комисия, която поема грижата за прехраната и лечението на страдалеца, а когато скоро след това той умира членовете на организацията са единствените, които присъстват на неговото погребение [**Юбилеен сборник....** 1923, с. 32].

Конкретният повод, който става причина членовете на ученическата дружина сериозно да се захванат с организацията на първото официално честване на Бузлуджанската епопея, е разказът на бащата на техния другар Теню Проданов – председател на Ученическа дружина „Искра“, който в началото на 1883 г. посещава историческото полесражение във връзка със своя частна работа. Обрисуваната от него картина, представяща неугледното състояние на гробовете на героите, провокира сина му да постави въпроса за тяхното обгрижване на обсъждане по време на една от последвалите сбирки на ученическата организация. Единодушно и с огромно въодушевление учениците решават да издирят и обозначат лобните места на сливения войвода и неговите четници [**Юбилеен сборник....** 1923, с. 32]. Те споделят намеренията си с учителя по история в Казанлъшкото мъжко трикласно училище Георги Кърджиев<sup>8</sup>, кой-

---

<sup>8</sup> Георги Кърджиев (17 април 1854 г., с. Арбанаси, Търновско – 5 януари 1907 г., София) – учител, публицист и общественик. Учи в Русенското мъжко класно училище (1866 – 1869 г.) и Великата школа в Белград (1871 – 1872 г.). След Освобождението работи като учител в Русе и Варна и редактор-издател на вестници. През лятото на 1882 г. е назначен в Казанлъшкото мъжко трикласно училище, където преподава граматика и история. Привърженик на народническите идеи на Васа Пелагич и Пьотър Лавров. Години по-късно приема либералните възгледи на Драган Цанков. Член на Либералната и Прогресивно-либералната партия. В периода от 1881 г. до 1884 г. в Русе издава вестниците „Работник“ (1881 г.) и „Братство“ (1881 – 1882 г. и 1884 г.). Георги Кърджиев е избран за народен представител в XI (1901 г.) XII обикновено народно събрание (1902 – 1903 г.).

то одобрява и насърчава патриотичната идея<sup>9</sup>. С негова помощ младите искристи се свързват със свещеника Иван Стоянов от с. Хасът, който през далечната 1868 г. участва в погребението на загиналите български революционери<sup>10</sup>.

В ранната утрин на 10 юли 1883 г. малка група поклонници се отправя от Казанлък към връх Бузлуджа. Преминавайки през с. Хасът към тях се присъединяват отец Иван и няколко младежи от селото. Водени от духовника и Георги Кърджиев те лесно откриват гробовете на поборниците. Над почистените от покрилата ги буйна растителност лобни места са поставени три нови дървени кръста. Отслужена е панихида. Присъстващите се обединяват около идеята всяка година на 18 юли, денят на последното сражение на Хаджидимитровата чета или в най-близкия до тази дата неделен ден, на Бузлуджа да бъде организирано честване в памет на сливения войвода и неговите другари. Взято е решение, съвместно с Казанлъшкото градско-общинско управление, да се организира дарителска акция за набиране на средства за построяване на паметник на Хаджията [Марица, бр. 507, 19 юли 1883; Народний глас, бр. 413, 23 юли 1883].

Веднага след завръщането си от Бузлуджа представители на Ученическа дружина „Искра“ запознават кмета на Казанлък Илия Стоков с взетите ден по-рано от тях решения. С негова помощ на 14 юли 1883 г. в града и околните села е разпространена информация за предстоящото траурно тържество. Няколко дни по-късно на историческия връх е проведено първото след освобождението на България официално честване на Бузлуджанската епопея. Макар времето за подготовка да е сравнително кратко, на 17 юли 1883 г. около 400 души, предимно от Казанлък и селата

---

<sup>9</sup> Интересът на Георги Кърджиев към инициативата на неговите възпитаници не е никак случаен и не е плод единствено на професионалния му интерес към революционните борби на българския народ срещу Османската империя. Година по-рано Кърджиев, който по това време живее в Русе, където издава и редактира вестник „Братство“, е един от инициаторите на отбелязването на трета годишнина от смъртта на бележития български революционер и писател Любен Каравелов. В края на състоялото се 10 януари 1882 г. траурно тържество при гроба на Каравелов в крайдунавския град, по предложение на Кърджиев присъстващите са отправят към намиращия се в близост гроб на Стефан Караджа, където е отслужен парастас и произнесена подходяща за случая реч, описваща живота и делото на войводата [Славянин, бр. 30, 23 ян. 1882].

<sup>10</sup> Иван поп Стоянов (1826 г., с. Шипка, Казанлъшко – 1915 г., с. Крън, Казанлъшко) – църковен деец, учител и общественик. Дълги години работи като шивач в родното си село. През 1867 г. е ръкоположен за свещеник в с. Хасът, където се преселва и живее до края на своя живот. Един от организаторите на първото официално честване на Бузлуджанската епопея през 1883 г.

Шипка, Шейново, Секеречево (дн. Хаджи Димитрово, община Казанлък – б. м.), Хасът и Енина, се събират около гробовете на бузлуджанските герои. Казанлъшкият архиерейски наместник иконом Христо Караджов<sup>11</sup> отслужва панихида за загиналите. В произнесените от директора на Казанлъшкото мъжко трикласно училище Антон Наследников<sup>12</sup> и преподавателя Георги Кърджиев слова са описани причините, довели до организирането на четническата акция от 1868 г., целите, които тя се стреми да постигне, и страданията, преживени от четниците по време на техния легендарен поход. След края на официалната церемония е осветен обреден курбан. Скоро цялата местност е огласена от звуците на гайди и гъдулки. Рецитатори многократно декламираят Ботевото стихотворение „Хаджи Димитър“. Балканът еква от народни и патриотични песни. Част от присъстващите се хващат на голямо кръшно хоро [**Народний глас**, бр. 413, 23 юли 1883].

---

<sup>11</sup> Хаджи поп Христо Караджов (1836 г., с. Шипка, Казанлъшко – 18 февруари 1911 г., Казанлък) – духовник, учител и общественик. Основно образование получава в родното си село. През 1850 г. постъпва в Казанлъшкото мъжко трикласно училище. От 1852 г. до 1857 г. работи в Града на розите като кафтанджия. В периода 1858 г. – 1865 г. учителства в Шипка, Мъглиж и Казанлък. На 3 април 1866 г. е ръкоположен за свещеник в казанлъшката църква „Св. Йоан Предтеча“. Активен участник в църковно-националната борба за независима българска църква. Един от инициаторите за създаването на Казанлъшкото педагогическо училище през 1883 г. На проведените на 11 май и 28 септември 1886 г. избори за IV-то Обикновено народно събрание и III-то Велико народно събрание свещеник Хаджи поп Христо Караджов е избран за народен представител от Казанлъшка околия. Дългогодишен архиерейски наместник на Казанлъшка духовна околия, който има съществен принос за построяването на много училища и църкви в региона.

<sup>12</sup> Антон Наследников (17 януари 1856 г., с. Щръклево, Русенско – 29 април 1930 г., София) учител и общественик. Възпитаник на Русенското мъжко класно училище и Габровската мъжка гимназия, която завършва през 1874 г. След Освобождението работи като чиновник и учител в Русе. През есента на 1881 г. е назначен за главен учител в Казанлъшкото мъжко трикласно училище, което ръководи до 1884 г. Заради добрите си педагогически и административни качества от началото на 1885 г. до лятото на 1890 г. Наследников работи като директор на българското мъжко класно училище в Скопие. От 1890 г. до 1894 г. той поема ръководството на българското мъжко четирикласно училище и мъжкия и девическия пансион в Битоля. Учителската му кариера продължава в Габровската мъжка гимназия, в която преподава до 1898 г. и в столичната Централна девическа гимназия (1904 – 1908 г.). По случай 50-годишния юбилей от завършването на първия випуск на Априловската гимназия в Габрово, на 12 юли 1925 г. Антон Наследников е награден с Орден за гражданска заслуга.

В ранния следобед поклонниците са поканени отново да се съберат около гроба на Хаджи Димитър. Думата е дадена на Стефан Костов – народен представител в Областното събрание на Източна Румелия<sup>13</sup>. Своите мисли за делото на Хаджията споделя с множеството и свещеник Христо Караджов. Преди да се разотидат присъстващите избират настоятелство, което е натоварено със задачата да организира събирането на финансови средства за изграждане на паметник на бузлуджанските герои. Първите вноски са направени на самото място. Присъствалият на поклонението Христо Духовников внася сумата от 200 гроша [**ДА – Стара Загора**, ф. 796К, оп. 1, а.е. 1, л. 315–316], а по информация на редакцията на издавания в Пловдив вестник „Народний глас“ до края на деня са събрани приблизително двадесет турски лири. Акцията за осигуряване на необходимите средства е продължена през следващите седмици. Пари се събират в Казанлък и околните населени места. Идеята на членовете на настоятелството е тя да продължи и в други селища на Княжество България и Източна Румелия, за да се осигури финансирането за изграждането на паметника [**Народний глас**, бр. 413, 23 юли 1883].

Проведеното на 17 юли 1883 г. честване на връх Бузлуджа поставя началото на един от най-дълго провежданите възпоменателни събори в страната, посветени на борбите на българския народ за национално освобождение и обединение. През следващите десетилетия, макар и с някои кратки прекъсвания, поклонението се утвърждава като постоянна традиция, даваща израз на най-съкровените чувства на признателност на българския народ към подвига на Хаджи Димитър и неговите четници. Иниципираната от членовете на Ученическа дружина „Искра“ и преподавателите от Казанлъшкото мъжко трикласно училище патриотична проява е първата по рода си не само за Източна Румелия, но и за Княжество България. В резултат на голямата популярност на войводата Хаджи Димитър Асенов сред българската общественост, Бузлуджанските чествания от локално събитие бързо придобиват общонационални измерения и през следващите години в тях се включват все повече и повече

---

<sup>13</sup> Стефан Костов (1857 г., Казанлък – 29 юли 1919 г., София) – учител, общественик, църковен деец и журналист. Възпитаник на Казанлъшкото мъжко трикласно училище и Габровската мъжка гимназия. В първите няколко години след Освобождението работи като учител в Казанлък, Стара Загора, Пловдив и София. През 1879 г. е избран за народен представител в Областното събрание на Източна Румелия. Съставител на христоматии и учебници по български език. В периода 1891 – 1894 г. Стефан Костов изпълнява длъжността Главен секретар на Българската Екзархия в Цариград, а от 1894 г. до 1916 г. е секретар на Св. Синод на Българската православна църква в София. Председател на столичното читалище „Славянска беседа“ и дългогодишен подпредседател на Славянското благотворително дружество в София.

поклонници от всички краища на България. Благодарение на ежегодно организираните възпоменателни церемонии и характерните за тях помпозност и революционен мистицизъм, за няколко поколения българи името на връх Бузлуджа се превръща в символ на искрен патриотизъм и готовност за саможертва в името на освобождението и обединението на българския народ.

## ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

### *Архивни източници и периодичен печат/Archival sources and periodical press*

**ДА – Стара Загора** – Държавен архив – Стара Загора, фонд 796К. [Darzhaven arhiv – Stara Zagora, fond 796K.]

Балканска зора, 1891. [Balkanska zora, 1891.]

Български глас, 1876. [Balgarski glas, 1876.]

Дунавска зора, 1868, 1869. [Dunavska zora, 1868, 1869.]

Държавен вестник, 1881. [Darzhaven vestnik, 1881.]

Казанлъшка искра, 1940. [Kazanlashka iskra, 1940.]

Македония, 1868. [Makedoniya, 1868.]

Марица, 1882, 1883. [Maritsa, 1882, 1883.]

Младежко четиво, 1928. [Mladezhko chetivo, 1928.]

Народний глас, 1880, 1882, 1883. [Narodniy glas, 1880, 1882, 1883.]

Народност, 1868. [Narodnost, 186]

Независимост (Букурещ), 1873. [Nezavisimost (Bukuresht), 1873.]

Независимост, 1882. [Nezavisimost, 1882.]

Отечество, 1869. [Otechestvo, 1869.]

Свобода, 1870. [Svoboda, 1870.]

Славянин, 1881, 1882, 1883. [Slavyanin, 1881, 1882, 1883.]

Славянско братство, 1877. [Slavyansko bratstvo, 1877.]

### *Публикации/Publications*

**Гетова, Ел.** 2016 – Елена Гетова. Драмата „Хаджи Димитър Ясенов“ от Любен Каравелов и „драмата“ на нейната сценична реализация. – В: Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ – България. Научни трудове, т. 54, кн. 1, СБ. А, 2016 – филология. [Elena Getova. Dramata „Hadzhi Dimitar Yassenov“ ot Lyuben Karavelov i „dramata“ na neynata stsenichna realizatsiya. – V: Plovdivski universitet „Paisiy Hilendarski“ – Balgariya. Nauchni trudove, t. 54, kn. 1, SB. A, 2016 – filologiya.]

**Дюлгерова, В.** 1988 – Веселина Дюлгерова. Заточеници, участници в четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа. – Исторически преглед, бр. 11, 1988. [Veselina Dyulgerova. Zatochenitsi, uchastnitsi v chetata na Hadzhi Dimitar i Stefan Karadzha. – Istoricheski pregled, br. 11, 1988.]

**Иречек, К.** 1974 – Константин Иречек. Пътувания по България. София: Наука и изкуство, 1974. [Konstantin Irechek. Patuvaniya po Balgariya. Sofiya: Nauka i izkustvo, 1974.]

**Маркова, З.** 1990 – Зина Маркова. Четата от 1868 година. София: БАН, 1990. [Zina Markova. Chetata ot 1868 godina. Sofiya: BAN, 1990.]

**Минчева, Т.** 2019 – Таня Минчева. Участници в четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа, лежали в Търновския затвор. – В: Обединената чета на Хаджи Димитър и Стефан Караджа (1868 г.). Материали от Национална научна конференция, организирана на 6 юли 2018 г. в Софийски университет „Св. Климент Охридски“. София: Фондация Българска памет, 2019. [Tanya Mincheva. Uchastnitsi v chetata na Hadzhi Dimitar i Stefan Karadzha, lezhali v Tarnovskiya zatvor. – V: Obedinenata cheta na Hadzhi Dimitar i Stefan Karadzha (1868 g.). Materiali ot Natsionalna nauchna konferentsiya, organizirana na 6 yuli 2018 g. v Sofiyski universitet „Sv. Kliment Ohridski“. Sofia: Fondatsiya Balgarska pamet, 2019.]

**Юбилеен сборник....** 1923 – Юбилеен сборник на Ученолюбива дружина „Искра“ в гр. Казанлък. По случай 50-годишния ѝ живот и културно-просветна дейност 1873 – 1923. Под редакцията на Г. Дочев и Ст. П. Василев. Стара Загора: Напредък, 1923. [Yubileen sbornik na Uchenolyubiva druzhina „Iskra“ v gr. Kazanlak. Po sluchay 50-godishniya ѝ zhivot i kulturno-prosvetna deynost 1873 – 1923. Pod redaktsiyata na G. Dochev i St. P. Vasilev. Stara Zagora: Napredak, 1923.]